

Biograficzne punctum. O relacji między biografem a bohaterem na przykładzie wybranych prac Jerzego Ficowskiego i Joanny Olczak-Ronikier

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Roland Barthes w książce *Światło obrazu. Uwagi o fotografii* proponuje dwie kategorie przydatne do opisu sposobu, w jaki zdjęcie oddziałuje na odbiorcę: *studium* i *punctum*. *Studium* obejmuje obszar związany z wiedzą ogólną odbiorcy i jego kompetencjami kulturowymi. Odsyła do podstawowej informacji na temat tego, co przedstawione na zdjęciu i wiąże się z umiarkowanymi stanami emocjonalnymi. *Punctum* zaś to szczegół, który dotyka, rani, przykuwa uwagę z jakiegoś niewyrażonego powodu. Kategorie te traktuję jako użyteczne analogie do opisanie relacji biografę i bohatera. W *studium* mieści się to wszystko, co decyduje o przekonaniu, iż historia życia tej konkretnej osoby może być interesująca, angażująca i użyteczna dla odbiorcy. *Punctum* biograficzne byłoby tym polem, na którym ujawnia się wymiar osobisty zaangażowania biografę. *Punctum* to miejsce, w którym historia życia bohatera dotyka jakiegoś ważnego dla biografę problemu egzystencjalnego, etycznego czy tożsamościowego. To dotknięcie, by nie rzec – zranienie, stanowi impuls do podjęcia wyzwania pisarskiego.

Rozprawa przynosi propozycję odczytania wybranych polskich utworów biograficznych przez pryzmat wpisanej w nie relacji między biografem a bohaterem. Te utwory to *Regiony wielkiej herezji* Jerzego Ficowskiego i *Korczak. Próba biografii* Joanny Olczak-Ronikier, swoisty biegun gorący biografistyki, biografie silnie naznaczone sygnaturą autorską ukształtowaną przez osobiste doświadczenie piszących.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia. We wstępie rekonstruję sytuację biografii w polskim literaturoznawstwie, a także referuję najważniejsze zjawiska biografistyki polskiej XX i XXI wieku. Na tym tle przedstawiam zasadniczą problematykę pracy.

W rozdziale pierwszym dokonuję uporządkowania pola terminologicznego. Analizuję sposoby rozumienia terminu 'biografia' w praktyce literaturoznawczej oraz relacje między nim a terminami pokrewnymi (życiorys, autobiografia, biografistyka i biografika, biografizm, *life writing*). Prezentuję także dyskusje na temat literackości biografii oraz klasyfikacje biografii literackich.

W rozdziale drugim zajmuję się zagadnieniami obecności biografów w tekście biograficznym. W pierwszym podrozdziale omawiam kwestię uwiarygodnienia biografów w oczach czytelnika jako dostarczycieli udokumentowanej i sprawdzonej wiedzy o życiu bohatera. Przywołuję tu koncepcje teoretyczne Williama H. Epsteina, Pauli R. Backscheider, Anity Całek, Rany Tekcam i Marka Zaleskiego. W drugim podrozdziale przedstawiam teoretyczne ujęcia problemu autobiograficzności tekstu biograficznego, to znaczy nałożenia na tekst biografii osobistej perspektywy biografów (w oparciu o rozważania André Maurois, Leona Edela, Paula M. Kendalla, Jamesa L. Clifforda, Jamesa Waltera i Leokadii Hull). Wreszcie w trzecim podrozdziale rozwijam koncepcję biograficznego *punctum* w nawiązaniu do propozycji terminologicznych Rolanda Barthesa.

W rozdziale trzecim analizuję *Regiony wielkiej herezji* Jerzego Ficowskiego. Kontekstem metodologicznym jest dla mnie humanistyka po zwrocie afektywnym, przede wszystkim w ujęciu Charlesa Altieriego wskazującego na związek między emocjami i namiętnościami a kształtowaniem tożsamości. W kolejnych podrozdziałach tego rozdziału analizuję różne aspekty dzieła Ficowskiego związane z jego kondycją afektywną (termin Michała Pawła Markowskiego). Po syntetycznym ujęciu schulzologicznej aktywności Ficowskiego następuje analiza pierwszego, nigdy niepublikowanego, eseju *Regiony wielkiej herezji* napisanego przez egzaltowanego zafascynowanego młodego czytelnika jeszcze w czasie okupacji. Następnie przedstawiam już właściwe *Regiony* jako dzieło w toku, śledząc zmiany dokonane przez biografów w kolejnych czterech edycjach. W kolejnych podrozdziałach przedmiotem rozważań są zapis doświadczenia utraty, przestrzenne doświadczenie Ficowskiego, ucieleśniona kreacja bohatera, zachwyty czytelnicy Ficowskiego oraz związek między kategoriami herezji i magii a jego praktyką poetycką. Wreszcie na koniec omawiam recepcję dzieła Ficowskiego ze szczególnym uwzględnieniem dwóch esejów Janusza Rudnickiego z cyklu *List z Hamburga* z 1992 roku, w kontekście których chcę usytuować pracę Ficowskiego w obrębie tradycji pisarstwa biograficznego.

Rozdział czwarty poświęcony jest książce Joanny Olczak-Ronikier *Korczak. Próba biografii*. Proponowane odczytanie koncentruje się wokół czterech problemów. Pierwszym jest problem legendy Korczaka przysyłającej dokonania jego życia symbolicznym obrazem heroicznej śmierci. Analizuję, w jaki sposób Olczak-Ronikier podejmuje próbę demitologizacji śmierci bohatera. Następnie odczytuję książkę Olczak-Ronikier jako moralistyczną opowieść parenetyczną wykorzystującą narracyjny wzór *Bildungsroman* dla przedstawienia postawy Korczaka wyrastającej z tradycji ideowej polskiej inteligencji radykalnej przełomu XIX i XX wieku. W kolejnym podrozdziale omawiam problem tożsamości bohatera zawieszony między żydowskością

a polskością i wypełniającej się w modelu Żyda-Polaka, mimo asymilacji nie zrywającego związku ze światem żydowskich korzeni. Biografia Korczaka czytana w optyce tożsamościowej jawi się równocześnie jako opowieść problematyzująca wzorzec polskości. Wreszcie w ostatnim podrozdziale zajmuję się kwestią związków między Korczakiem a rodziną autorki. Zestawiam jej biografię Korczaka i książkę o historii rodziny *W ogrodzie pamięci*, rozważam kwestię późnego podjęcia tematu tradycji rodzinnych przez autorkę, omawiam sposoby włączania historii rodzinnych w narrację biograficzną i rolę biografii Korczaka w konstruowaniu własnej genealogii rodzinnej w sensie ideowym i tożsamościowym.

W zakończeniu podejmuję próbę wskazania cech wyróżniających tradycję polskiej biografistyki w kontekście uwarunkowań kultury polskiej. Dostrzegam je w szczególnej wrażliwości na doświadczenie historyczne kształtujące zarówno historię życia bohatera, jak i pozycję, z której wypowiada się biograf czyniący z gatunku biograficznego medium ekspresji doświadczenia historycznego.